

Undrientschas per culturas autoctonas

Ina tenuta nova envers ils emprims Americans

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

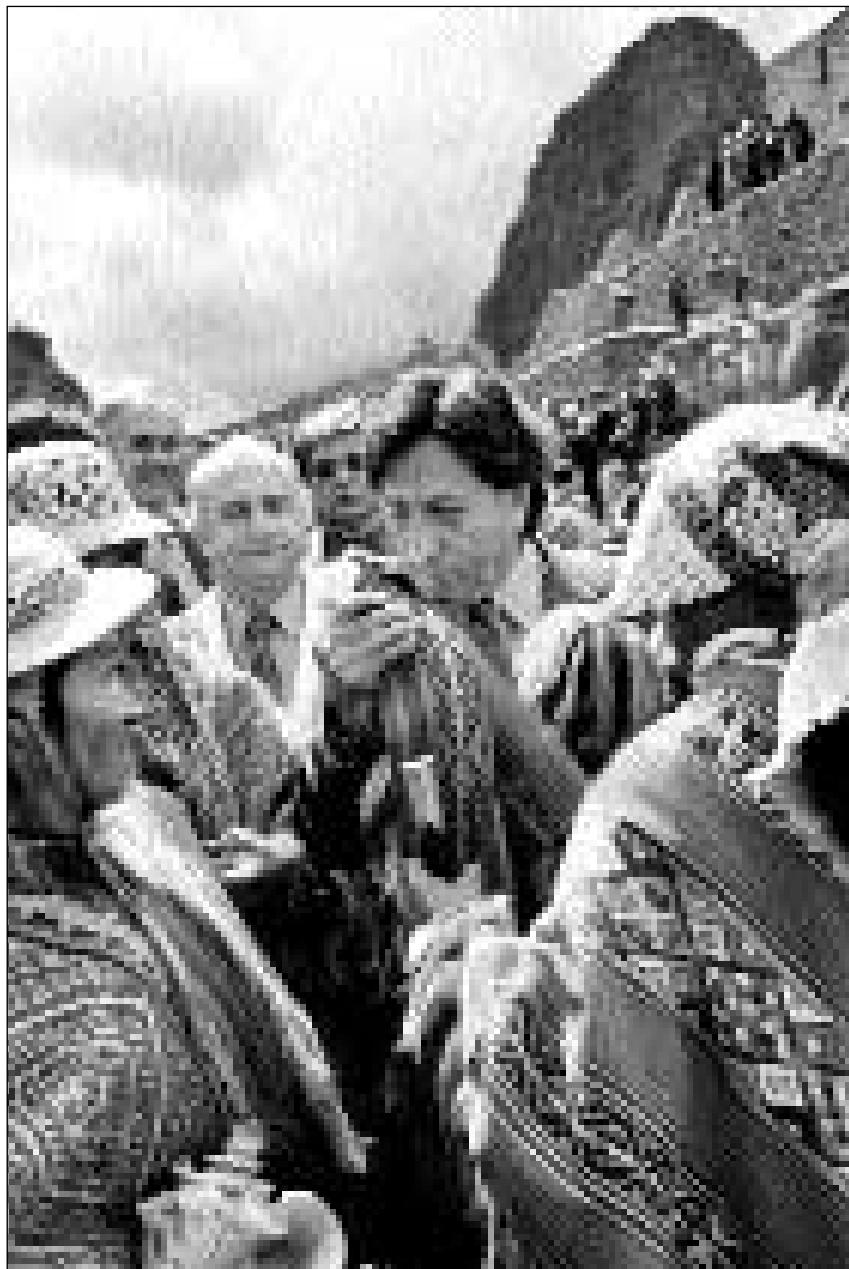
■ En ils davos dis da fanadur han pievels autoctons da l'America dastgà retschaiver duas undrientschas uffizialas da lur culturas. Lezs dus acts simbolics na midan en sasez betg la posiziun d'infieruradad da las tschatschas amerindianas en confrunt cun ils dus linguatgs principals da l'emisfera occidental, ma demussan tuttina ina tenuta nova e pli averta da las maioritads alvas envers quels che durant tschientaners valevan sco «selvadis».

Ins paja pir in debit da 1945

L'emprima undrientscha avess duì vegnir tant pli spert ch'ella reguarda ina contribuziun originala ed excepciuinala a la victoria da l'emprima pussanza mondiala sur dal Giapun (1945). Il parlament dals Stadis unids (SU) ha dà sia medaglia d'aur als quatter veterans anc vivs d'ina gruppda ventganov infantrists da marina ch'avevan elavurà in sistem codà, basà sin lur linguatg navaho, per transmetter novitads zuppadas senza vegnir chapids da l'inimi. Igl è numnadamain fitg grev d'encleger ils suns nassals ed il sgarguglim dals Navahos e quasi nunpuissaivel dàls imitar. Ils Navahos (oz bunamain tschientmilli) viven cunzunt en l'Arizona e furman il pievel amerindian il pli impurtant dals SU. «Pitra n'è betg be l'undrientscha tardiva. Sco uffants e giuvenils en ils onns ventg e trenta na dastgavan els discurrer lur linguatg. Ins collocava sfurzadomain blers uffants amerindians en asils statals nua ch'ins als lavava la bucca cun savun cur ch'els al discurrivan (...). L'istorgia dal code elavurà dals 'marines' navahos vegn tractada en il film 'Windtalkers' ch'ins po vesair en ils SU davent da novembre 2001¹⁾. Cun ils gronds progress dal spagnol en ils SU emblid'ins ils linguatgs dals var 2,2 milliuns autoctons amerindians sco er (en l'Alasca) inuits ed aleuts. Tgi sa sche la ductrina politica da president George W. Bush, l'uscheditg «chapitalissem compassiunaivel», nizzegia als emprims pievels da «God's own country»?

Progredir senza vegnir malfidaivel

Gist in collega amerindian da Bush, president Alejandro Toledo Manrique (Lima), ha pronunzià la segunda undrientscha da fanadur, e quai en la provinza peruviana da Cuzco, pia d'enviern, a 2300 m sur il Pacific. El è vegnì elegì president suenter la dictatura d'Alberto

President Toledo (Perù) cun la brajada d'in quartier pover da Lima.

d'ina suelta chombra. Ils 29, en preschentscha da Ricardo Lagos Escobar, ses collega dal pajais limitrof Chile (6,8 % Amerindians), e dal prinzi ereditar spagnol, ha Toledo presidià «ina ceremonia maidudida en Machu Picchu, la veglia citad dals incas [ils retgs chetschus da Perù enfin a 1532, G. S.-C.] (...). Quatter sacerdots tradiziunals da las Andas han unfri feglia da coca, miscalcas-tirc e vin, per quietar la Terra nativa da las Andas ed ils dieus dals culms e seguir il success da la regenza peruviana nova. Cun lez act cultic ha Toledo confermà ses impegn envers la multifaria dad culturala dal pajais³⁾. Verbalmain ha'l ditg: «Jau hai giavischà questa ceremonia simbolica, mistica ed er in pau egoistica per mias ragischs, perquai che jau vi trametter in messadi. Il Perù guarda ordavant, vers il mund unifitgà da la tecnica, ma na vul emblidar sias ragischs. Jau empermettel da far tut il passaivel per che mes pajais progreschia senza vegnir malfidaivel al passà⁴⁾. La dunna da Toledo ed olma da l'act, l'antropologa e linguisca Eliane Karp, nascida en Belgia, «discurrind alternativamain spagnol e chetschua, ha annunzià temps megliers per tut quels Peruvians che han resistì durant tschientaners e n'han betg lubì la spariziun da la memoria collectiva e la musica, ils sauts e la vestgadira tradiziunala⁵⁾.

Fridas cun Cristus

Il cleru spagnol ha cristianisà ils montagnards chetschus sfurzadomain, però be en moda superficiala. «La religiusidad populara cuntegna elements catòlics gist uschia sco amerindians. En blers vitgs isolads da las Andas ha sa sviluppada lezza atgna religiusidad (...). Blers mitus da la populaziun mettan sia paupradad e mancanza da patria culturala en connex cun la conquista entras la Castiglia; en els cumpara il cristianissem sco part d'in'istorgia d'oppressiun e maltractament (...). En ina ditga nascha l'erox Incarrì ord la terra ed ordaina l'univers; el vegn lur victorisà, mazzà e manizzà d'in represchentant da la conquista, numnadamain, tut tenor la versiun, Pizarro [1475–1541, conquistador castigian ed assassin dal davos inca, G. S.-C.], ubain il retg u Jesus Cristus. Ma Incarrì n'è betg vairamain mort; sut la terra crescha ses corp pusplè ensemens. In di vegn el a turnar a liberar ils Amerindians, mettend fin a lur misergia materiala sco er al sforz da sa puttometter ad ina religiun estra⁶⁾. Quai fa endament il

pled dal filosof spagnol Miguel de Unamuno (1864–1936) ch'ils Castigians hajan tractà ils autoctons da las colonias cun «cristazos», q.v.d. dont fridas cun Cristus sco cun in bastun.

Vegn l'ura da la dignitat?

Elements intolerants da l'elita alva peruviana vegnan forsa a sa servir da lur atgna encletga dal cristianissem sco d'in'arma per cumbatter la schientscha nova dals montagnards. Ins astga dentant far endament dus spirituals che han predegia in'altra ductrina. Óscar Arnulfo Romero (1917–1980), archivestg da San Salvador en l'America centrala, sa distingueva entras sia defensiun dals dretgs umans en in clima da guerra civila; el è vegnì mazzà en ses dom enamez la messa ch'el celebrava. Avant 600 onns a Kues (oz Bernkastel-Kues, Renania) è nascì Nikolaus Krebs (Cusanus, 1401–1464). Er el è stà uvestg, numnadamain da quella diocesa tirolaisa da Brixen che tanscheva enfin a Fuond (Pfunds). Bler pli essenziala è però sia ovra teologica, nua ch'el defendia ina sort toleranza: «Ils pievels pon restar tar lur differentes usits pietus e ceremonias. Forsa crescha schizunt la veneraziun religiusa sche mintga naziun, entras buna veglia e tgira, prova da sviluppar ses servetsch divin en moda pli splenduranta per surpassar tschels. Pervi da la flavilezza umana duain ins acceptar la diversitat da las isanzas, uschenavant ch'ellas resguardian la beadiansha perpetna⁷⁾. L'onn 1992, cura ch'ins commemorava la sbartgada da las emprimas caravellas castigianas en las Antillas (1492), ha Rigoberta Menchú, defensura dals Amerindians da Guatemala, survegnì il Premi Nobel da la pasch. Plinavant è l'inuit vegnì uffizial en Grönlanda ed il territori canadais da Nunavut. Forsa vegn plaun a plaun l'ura da la dignitat per ils pievels autoctons da l'emisfera occidental.

¹⁾ Späte Ehrung der Navajo-«Code Talkers», en: «Neue Zürcher Zeitung», 28 da fanadur 2001, p. 5.

²⁾ Josef Oehrlein, Der neue Präsident braucht Fingerspitzengefühl, en: «Frankfurter Allgemeine Zeitung», 27 da fanadur 2001, p. 6.

³⁾ Sally Bowen, Perus Präsident Toledo im Machu Picchu, en: «Neue Zürcher Zeitung», 31 da fanadur 2001, p. 3.

⁴⁾ Cità da: Rocco Cotroneo, Perù, Toledo brucia erbe per la Pachamama, en: «Corriere della Sera», 30 da fanadur 2001, p. 13.

⁵⁾ Bowen, Perus Präsident... (sco nota 3).

⁶⁾ Eleonore von Oertzen, Peru. Minca (C. H. Beck, ISBN 3 406 33168 8) 1988, p. 171.

⁷⁾ Karl Jaspers, Nikolaus Cusanus. Minca (dtv) 1968, p. 171.